

מפגש מס' 8

דף למנחה

בראשית ל"ו - מ'

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

[פרק ל"ו - תולדות עשו ושעיר](#)

[פרק ל"ז - מכירת יוסף](#)

[פרק ל"ח - יהודה ותמר](#)

[פרק ל"ט - יוסף בבית פוטיפר](#)

[פרק מ' - חלומות שר האופים והמשקים](#)

לימוד מעמיק

הפנים הרבות מאחורי מכירת יוסף

פתיחה

מכירת יוסף לעבד היא אחד מסיפורי החטא הקיצוניים והמפתיעים ביותר בתנ"ך. ריב בין אחים מאותה המשפחה, שמגיע עד כדי הסכמה כמעט מלאה לשלוח יד באחד מהם או להיפטר ממנו בעד בצע כסף ולהפוך את חייו לאומללים. מעבר לחטא עצמו, מפתיעה במיוחד העובדה שהוא קרה דווקא במשפחת ישראל, על ידי בני יעקב שמהם יצא העם הנבחר. ננסה להקדיש את השיעור לבחינת הסיפור הזה, ולזהות את הכוחות השונים שפעלו ברקע לסיפור שמן החיבור ביניהם התרחש בסופו של דבר המעשה.

שנאת אחים

כבר מבראשית התורה מכירה ומזהה את פוטנציאל האיבה הקיים בין אחים. קין והבל, האחים הראשונים, נכנסים למעין תחרות לא רשמית ביניהם, ולבסוף קם קין ורוצח את אחיו. בהמשך, אנחנו נמצא חיכוכים כאלה שוב ושוב: בין ישמעאל ויצחק, שהוויכוח ביניהם נרמז על ידי תיאור ישמעאל המצחק; שנאת עשו ליעקב וכוונתו להרגו על גניבת הברכה; ובהמשך התנ"ך סביב שאלות ירושה - אבימלך שהורג את אחיו בני גדעון, יפתח שמגורש מנחלתו, וכן המאבקים בין בניו של דוד המלך.

שאלות למחשבה

האם אתם מכירים משפחות שקיימת בהן מחלוקת חמורה בין האחים? מה לדעתכם הגורם המרכזי להתפתחות כזו של איבה ושנאה דווקא אצל אחים?
ניתן להרחיב את השאלה גם למלחמות פנימיות בתוך עם ישראל. (ראו בעניין זה [סרטון שהופק בנושא מלחמות אחים לאור מכירת יוסף](#) ואת [מערך השיעור המתאים](#))

במובן אחד, ניתן לתת את הדגש על המוטיב האנושי הפשוט: לעומת סביבה חברתית ודרך החיים שאדם יכול לבחור בהם על פי אישיותו ורצונותיו, משפחה - לא בחרים. ההכרעה לחלוק את חייו ולגדול עם אנשים אחרים שעלולים להיות שונים ממנו מאוד, נעשית בעל כרחו של אדם, מה שהופך את ההימנעות מחיכוכים לקשה הרבה יותר. המחויבות של אחים זה לזה, אם לא תבוא עם חיבור אנושי מוצלח, יכולה להפוך במקום זה לשנאה ולמחלוקת. לא סתם, המודלים המקוריים לאיבת אחים מתארים זוגות של אחים שונים זה מזה במהותם - קין והבל, עובד האדמה מול רועה הצאן; או עשו ויעקב, איש הצייד ויושב האהלים. גם בסיפור יוסף אנו מתוודעים כבר בהתחלה לאישיותו הלא פשוטה של יוסף, שמקשה על חיבובו - אם זה בהוצאת הדיבה על אחיו בני השפחות, ואם זה בסיפורי החלומות המתנשאים. (ראו גם [פוסט מאת הרב חיים נבון](#))

אמנם, האם חוסר הסכמה או חיכוכים ילדותיים הם סיבה מספיקה כדי להרים יד על אחיך? נראה להציע שלא, ולכן, בנוסף למוטיב הזה יש לשים לב לעניין אחר שעומד ברקע לרוב מלחמות האחים - התחרות. קין והבל התחרו ביניהם על חסד ה' ועל ירושת הארץ. עשו ויעקב על הברכה וההנהגה, וכן על זה הדרך אנו מוצאים כי המתח המרכזי בין אחים חוזר שוב ושוב לשאלה מי בראש, מי עדיף, מיהו היורש. בשם השאלה הזו, מרגישים האחים מאוימים זה מזה, ומוצאים הצדקה לפגוע באחיהם על מנת למנוע תחרות או לתת עדיפות לדרך שהם רוצים להוביל במשפחה. פעמים רבות המאבקים הללו מתרחשים דווקא בין אחים שנולדו מנשים שונות. אחים כאלה אמנם יורשים יחד את אותו האב, אבל חשים ביניהם פחות אחווה ואף מתחרים על העדפת אמהותם במשק הבית.

גם אצל יוסף והאחים קיימת תחרות כזו ברקע לסיפור. יוסף מתאר לאוזני אחיו חלומות בהם הוא רואה עצמו כשליט עליהם, וכך הם אכן מבינים אותם: ויאמרו לו אחיו המלך המלך עלינו אם משול תמשל בנו ויוספו עוד שנה אתו על חלמתי ועל דבריו (ל"ז, ח). מבחינת האחים, שגדולים כולם מיוסף, הרעיון שיעקוף אותם בהנהגה לא יעלה על הדעת. לא על התנהגותו של יוסף, מעלים האחים את האפשרות להורגו, אלא על חלומותיו למשול בהם: ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא. ועתה לכו ונהרגהו ונשליכהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלמתי (ל"ז, יט-כ).

יתר על כן, יש מפרשים שהציעו כי האחים זיהו חטאים חמורים בכוונותיו של יוסף:

שם משואל ויגש תרע"ד

יש לומר שדנוהו למורד במלכות, שהרי יהודה היה מלך, וחשבו שכל החלומות מהרהורי לבו, שמורד במלכות.

אור החיים ל"ז, כ

ואולי דנו בו דין עד זומם, כי הביא דבתם, דברים שחייבים עליהם מיתה, כאבר מן החי וגילוי עריות.

אמנם, גם תירוצים דתיים כאלה אינם מספקים. הסברים אלו לא יכולים לכסות על העובדה שמלכתחילה רצו האחים ברעתו של יוסף מתוך שנאתם, וחיפשו סיבה להרגו. הכתוב מדגיש כי שנאתם של אחים לא מתחילה בעקבות הבאתם דיבתם הרעה, וגם לא רק בעקבות חלומותיו. שנאתם הגדולה מתחילה כשהם מזהים את ההעדפה של אביהם אליו: וישראל אהב את יוסף מפל בגיו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים. ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מפל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם (ל"ז, ג-ד). (ראו [פוסט מאת חנן פורת](#))

אמנם, גם היחס המועדף שנותן יעקב ליוסף מרמז על העדפתו גם לירושא, אבל אין זו אשמת יוסף אם אביו בחר אותו לבכורה, מה שמציג שוב את שנאת האחים באור קנאי יותר. אם כבר, נראה שישנה גם ביקורת סמויה על יעקב עצמו שנתן יחס מועדף לאחד האחים ועורר את האיבה הפנימית במציאות הרגישא גם ככה של האחים. הד לביקורת הזו ניתן למצא גם בספר דברים, שם מזהיר משה את העם מלהעדיף את אחד הילדים שלא כדיון: כי תהיו לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכור לשנואה. והיה ביום הנחילו את בני את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור (דברים כ"א, טו-טז). (ראו [סרטון מאת הרב אמנון בזק](#))

ביקורת נוספת על יעקב נשמעת על כך שלמרות שידע שהאחים שונאים את יוסף, שלח אותו אליהם לבדו. (ראו [פוסט מאת הרב יעקב מדן](#))

זווית אישית

אנחנו רגילים להגיד שאין להורים העדפה בין בניהם, וכולם אהובים באותה המידה. עם זאת, במציאות, ובמיוחד בתחושה של אנשים, הדבר לא תמיד נכון. האם יצא לכם כילדים להרגיש אהובים פחות מאחים אחרים? האם כהורים יצא לכם להעדיף ילד אחד על פני אחר? האם וכיצד יש להימנע מהשוואה תחרותית כזו בין ילדים?

המכירה

אנחנו נוהגים לתאר את המכירה כמעשה של כל האחים. בתחילת התהליך, כאשר האחים רואים את יוסף מתקרב אליהם, התורה מספרת על כוונת הרצח שלהם: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו הֲגַה בְּעַל הַחֲלָמוֹת הַלְלוֹהָ בָּא. וְעַתָּה לָכֵן וְנִהְרָגְהוּ וְנִשְׁלָכְהוּ בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וְאָמְרָנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלְתָּהוּ וְנִרְאָה מִה יִהְיֶה חֲלָמֹתָיו (ל"ז, יט-כ). באופן פשטני, הביטוי 'איש אל אחיו' מרמז על כך שכולם אמרו את הדברים זה לזה והסכימו להם. אמנם, קשה להאמין שעשרה אחים היו כולם בדעה אחת ויקחו חלק במעשה במידה שווה. ואכן, אנו יודעים בוודאות לפחות על שניים מן האחים שדעתם הייתה שונה: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים רְאוּבֵן אֶל תְּשָׁכְבוּ דָם (ל"ז, כב); וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל-אָחִיו מִה בָּצַע כִּי נִהְרָג אֶת אָחִינוּ וְכִסְיוּ אֶת דָּמוֹ (ל"ז, כו). אם כן, לא ניתן עוד לקרוא את הביטוי 'איש אל אחיו' ככולל את כל האחים. חז"ל שמו לב לכך, ופירשו שמדובר בשניים מתוכם:

בראשית רבה פרשה צז

"ויאמרו איש אל אחיו וגו' ועתה לכו ונהרגו" (שם לז יט-כ). ומי הם? אם תאמר ראובן, הרי ראובן ביקש להצילו, שנאמר: "וישמע ראובן ויצילהו מידם" (שם שם כא). ואם יהודה, הרי כבר נאמר: "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו" (שם שם כו). ואם תאמר בני השפחות, והרי כבר נאמר: "והוא נער את בני בלהה" (שם שם ב). אלא מי הם? "ויאמרו איש אל אחיו" - זה שמעון ולוי, דכתיב בהו: "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם"

המדרש מבין שבקרב האחים ישנם ארבעה שראויים להיות האחראים והמובילים של ההתרחשות. ראובן, שמעון, לוי ויהודה הם הבנים הבוגרים יותר, והם בני הגבירה שראויים למחלוקת עם יוסף על ההנהגה. לאחר שמורידים מהרשימה את ראובן ויהודה שדעתם מפורשת בנפרד, נותרים שמעון ולוי בלבד. האשמת האחים הללו בחמימות המוח שמביאה אותם עד כדי רצון לרצח מתאימה למה שידוע לנו עליהם מן המלחמה בשכם. יעקב בעצמו מקלל את מזגם: אָרוּר אַפְּסֵי כִי עָז וְעִבְרָתָם כִּי קִשְׁתָּהּ (מ"ט, ז). (ראו בפוסט מאת הרב ד"ר יואל בן-נון)

אמנם, האם ניתן להפיל על שני אלה את כל האשמה על מה שהתרחש? הרי למעשה, זממם לא התקיים והם חתומים רק על כוונה רעה בסיפור. נראה שמי שהחזיק במושכות היה דווקא ראובן: וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נִכְנְנוּ נַפְשׁ (ל"ז, כא). בשלב הראשון, אם עוצרים בפסוק זה, נראה שראובן הוא הגיבור הגדול של הסיפור. בתור אח בכור הוא מטיל וטו על הרעיון המזעזע, פוקד ש"לא נכנו נפש", והתורה מעידה שהיה בכך די: "ויצלהו מידם". יוסף ניצל.

אבל מסיבה כלשהי, ראובן פותח את הפה בשנית ומציע מעין פשרה: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים רְאוּבֵן אֶל תְּשָׁכְבוּ דָם הַשְּׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר וַיֵּד אֶל תְּשָׁלְחוּ בוֹ לְמַעַן הִצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשִּׁיבוֹ אֶל אָבִיו (ל"ז, כב). במקום לעמוד מאחורי דבריו לגמרי ולהניא אותם מכל פגיעה ביוסף, ראובן מתגמש עם האחים, ומציע להם דרך לפגוע ביוסף באופן שהוא יוכל אחר כך להציל אותו בלא ידיעתם. קשה לדעת בוודאות מה גרם לראובן לעשות זאת, אבל ניתן לנחש - ייתכן שתגובת האחים לאיסור שהטיל הייתה פוגענית, והוא העדיף להראות עצמו בצד שלהם וכדי להתחבב עליהם. ייתכן עוד, שלעומת ידיעת התורה שהיה בדבריו הראשונים די כדי להציל את יוסף, ראובן עצמו לא היה בטוח בכך, וחשש שהאחים לא יקשיבו לו ואף ימרו את פיו. רמז לכך שהוא חשש שדבריו אינם נשמעים ניתן לראות בדבריו אליהם מאוחר יותר, במצרים: וַיַּעַן רְאוּבֵן אֶתֶם לָאֵמֹר הָלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר אֶל תַּחֲטְאוּ בַיָּד וְלֹא שָׁמַעְתֶּם (מ"ב, כב).

בין כך ובין כך, ההססנות של ראובן אפשרה בסופו של דבר את התוצאה הסופית של יוסף העבד במצרים. המדרש מתייחס להססנות הזו ולומד ממנה מסר חשוב:

רות רבה פרשה ה, ו

אמר רבי יצחק בר מריון: בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם, שאלו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתוב עליו (בראשית ל"ז, כ"א): "וישמע ראובן ויצילהו מידם", בכתפו היה מוליכו אצל אביו.

זווית אישית

מתי לאחרונה מצאתם את עצמכם מהססים לגבי מעשה טוב שהתכוונתם לעשות? האם עשיתם אותו בסוף, ואם כן - האם היה זה בלב שלם? אילו דברים מביאים אותנו להסס בקיום של מעשה שנראה בעינינו נכון? חשבו על משפטים לשינון או דרכים אחרות שיעזרו לנו להתגבר על ההיסוס ברגעים המתאימים.

כוונתו של ראובן הייתה טובה, אבל באופן עקיף יצא שהוא היה שותף בתוצאות של המעשה.

האחים שומעים את צעקותיו של יוסף בבור ומתיישרים לאכול. ייתכן שהמצפון שלהם מתחיל לעבוד, אבל אם נמשיך את הקו של ראובן - כל אחד מרגיש לא בנוח להיות זה שיוצא נגד ההחלטה של שאר האחים, ובראשם של ראובן הבכור. הרי מבחינתם גם הוא שותף לתוכנית.

ואז הם רואים מרחוק שיירת ישמעאלים, ויהודה מוצא מוצא מהסבך: ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע פי נהרג את אחינו וקפינו את דמו. לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמעו אחיו (ל"ז, כו-כז). הצעתו של יהודה משולבת משני מניעים שונים. מצד אחד, הוא פותח ברצון להשיג ולהרוויח מיוסף - הרי להרוג ככה אדם זה בזבז של כוח עבודה ושל ערך כספי. זהו טיעון אדיש וחסר מוסר, שמבחינת יהודה יכול גם להיראות טוב אל מול שאר האחים ולא להוציא אותם 'חלשים'. מצד שני, יהודה חותם בטיעון עמוק ומוסרי - אל נא נשלח יד באחינו, בשר מבשרנו. (ראו [סרטון מאת הרב אמנון בזק](#))

נראה שכפילות המסרים הזו יכולה להעיד על המצפון שהתעורר ביהודה ועל הסיבה האמיתית שביקש למכור את יוסף במקום להשאיר אותו למות בבור. בהתאם לסיטואציה בה היה, ולמחשבה שהאחים לא יקבלו ממנו בקשה לעצור לגמרי את הטירוף. בין השאר, ההטעיה של ראובן הסתירה את אפשרות ההצלה הקיימת דווקא בהשארת יוסף בבור, ומתוך חוסר הידיעה הזו גרם יהודה לאיבוד הסיכוי האחרון של יוסף ולכך שסיים כעבד במצרים. לו רק היו האחים גלויים וישרים במחשבתם האמיתית על המעשה היו כנראה מגלים שהם לא לבד בסיפור ומתאגדים יחד לעצור את האירוע.

שאלה למחשבה

חשבו - מדוע אנחנו מונעים מלחץ חברתי, האם כניעה ללחץ חברתי יכולה להיות חיובית לפעמים? מה אם הלחץ החברתי לא מעיד על הסכמה גורפת, אלא על הרבה מתנגדים שחוששים להשמיע את קולם? כיצד ניתן להתנער מן הלחץ כשצריך?

למרות מורכבותה של הסיטואציה, וחלקם המשתנה של ארבעת האחים הגדולים בסיפור, ניתן לזהות בבירור שנטל האחריות המרכזי נופל דווקא על יהודה. כבר בסיפור הבא נפרד יהודה מאת אחיו, שוכל שני בניו, ועובר תהליך של תוכחה הכולל רמזים עבים לסיפור המכירה (ראו [מאמר בנושא מאת הרב אמנון בזק ופוסט מאת פרופ' יונתן גרוסמן](#)).

גם בתיקון שעוברים האחים דרך ההתמודדות עם יוסף כשליט מצרים, יהודה הוא זה שנופלת עליו האחריות לתיקון, ובמקום להסס ולהיכנע ללחץ החברתי כאשר האחים כולם כועסים על בנימין על גנבת הגביע הוא עומד על שלו מול השליט המצרי ולוקח אחריות על הסיכון שעלול לבוא עם זה. (ראו [פוסט מאת פרופ' יונתן גרוסמן](#)) גם שמעון ולוי, באופן מרומז בלבד, מקבלים את עונשם על כוונתם הרעה. בתור מידה כנגד מידה על כוונתם שלא בוצעה לבסוף, נכנסים שניהם למציאות של סכנה המרחפת מעל ראשם למרות שלמעשה לא יאוונה להם כל רע: לאחר שיוסף שומע את דברי אחיו ומבין שראובן לא שיתף פעולה עם הפגיעה בו, שמעון נאסר בבית

הכלא המצרי למשך תקופה ארוכה. ולוי, על פי חז"ל הוא האחד שמגלה ראשון - כבר בדרך חזרה - את העובדה שכספו נמצא באמתחתו והוא עלול להיות מואשם בגנבה. אחר כל זאת, יש לציין שבמדרש מזהים בכל זאת הקפדה מלאה על כל האחים כשותפים למכירה וראויים לעונש מלא עליה. מדרש אלה אזכרה, שעל בסיסו נכתבו פיוטי הרוגי מלכות שנאמרים ביום הכיפורים, מקשר בין מוות בעיניים של עשרה גדולי ישראל לבין עוון מכירת יוסף: מדרש 'אלה אזכרה'

אמר להם: "עמוק הדין יש לי לשאול מכם ואל תאמרו לי כי אם הדין ואת האמת והמשפט". אמרו לו: "אמור". אמר להם: "ומי שגנב איש מאחיו של בני ישראל והתעמר בו ומכרו מה דינו?". אמרו לו: "התורה אמרה 'מות ינקת'. ענה ואמר להם: 'אם כן אתם חייבים מיתה'. אמרו לו: 'אמור למה'. אמר להם: 'על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו. ואם הם היו בחיים הייתי דן אותם ועתה שאינם בחיים אתם תישאו עוון אבותיכם'."

התוכנית הגדולה

עד כאן זיהינו בתהליך המכירה השפעות אנושיות רבות - בשנאה ובחיכוכים שבין האחים, בהעדפת האב בן מסוים, ובהססנות והיכנעות ללחץ החברתי. כל אלו דברים שניתן עוד לבקר אותם ולהפיל את האחריות עליהם על בני האדם שראויים לתקן את מידותיהם וללמוד להיטיב ולהזהר במעשיהם. אמנם, כאשר יוסף מתגלה לאחים, הוא מסכם את כל הסיפור באופן אחר לחלוטין: **וְעַתָּה לֹא אֶתֶם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה בְּיַד הַאֱלֹהִים (מ"ה, ח).** יוסף רואה את כל הסיפור הזה כתוכנית אלוהית שנועדה להביא אותו לעמדה מתאימה כדי להחיות את בית אביו בזמן הרעב. (ראו בפוסט [מאת הרב אלחנן סמט](#))

המבט המיוחד הזה של יוסף פותח את הראש לבחון מחדש את כל ההתרחשויות עליהן דיברנו. הוא מכריח אותנו לחשוב מחדש - האם ייתכן שמאחורי הבחירות והטעויות האנושיות נמצאת השפעה אלוהית שמכוונת את האנשים הפועלים בתוך מגרעותיהם? (ראו בפוסט [מאת הרב זאב ויטמן](#))

באופן שבו זיהינו את התגלגלות העניינים כצירוף של מספר טעויות של כמה אנשים, אפשר יהיה לזהות את הנוכחות של ה' במכלול הצירופים הזה. גם ראובן וגם יהודה חשבו על הצלתו של יוסף, אלא שראובן בחר להניח אותו בבור לפני שישחרר אותו, וטרם שהוא הספיק להשלים את כוונתו ניסה יהודה כיוון אחר שהביא למכירתו של יוסף - הצירוף הזה דורש רמה מיוחדת של תכנון שיכול להיות מושפע לא רק מטעויות אנושיות בלבד, אלא מהשפעה קלה של ה' על הדקויות של המתרחש.

אפשרות נוספת, עולה מתוך התייחסות נוספת למכירה כחלק מתוכנית אלוהית - במזמור ק"ה בתהלים. המזמור כולו מתאר את ההיסטוריה של עם ישראל ואת הטובות שהשגחה העליונה עשתה איתו מאז ימי האבות. בין השאר, משקף המזמור את הפרספקטיבה של שליחת יוסף למצרים על מנת להקדים תרופה למכה ולאפשר מזון בימי הרעב: **וַיִּקְרָא רָעַב עַל הָאָרֶץ כָּל מִטֵּה לֶחֶם שָׁבֵר. שָׁלַח לְפָנֵיהֶם אִישׁ לְעֶבֶד נַמְפָּר יוֹסֵף (תהלים ק"ה, טז-ז).** בתוך כך, המזמור משייך ומתייחס לאירועים היסטוריים שה' כיוון במטרה מסוימת, ואת חלקו במעשים שנראים לכאורה אנושיים. בין השאר, הוא מתאר את ה' ככזה שמעורר את המצרים לשנוא את ישראל ולשעבדם: **הִפְךָ לְבָם לְשֵׂנְאָ עִמּוֹ לְהַתְנַבֵּל בְּעֶבְדָיו (תהלים ק"ה, כה).** לשון הפסוק מרמזת ומתאימה גם לסיפור מכירת יוסף: **וַיִּבְרְאוּ אֶחָיו כִּי אֶתוֹ אָהָב אֲבִיהֶם מִכָּל אֶחָיו וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ (ל"ז, ד); וַיִּבְרְאוּ אֹתוֹ מִרְחֹק וּבְטָרִם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַבְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ (ל"ז, יח).** לפי זה, ניתן להבין שה' פועל מאחורי הקלעים ללבות ולהעצים את הרגשות השליליים במקום בהם זה נדרש. אין זה אומר בהכרח שהוא שולט בבחירה החופשית שלהם לעשות כך או אחרת, אבל ראינו כבר כיצד הרגשות האנושיים השפיעו ועזרו לתהליך להתרחש. (ראו בפוסט [מאת הרב חיים נבון](#))

אך בנוסף לאלה, ישנה אפשרות שלישית הנוכחת בפסוקים בצורה גלויה מעט יותר, אם כי מתוך גיבורי הסיפור רק יוסף ידע ממנה. בדרכו לאחיו יוסף כמעט ומגיע למבוי סתום - הוא לא מצליח לקיים את שליחותו כיוון שאחיו אינם בשכם, ולולא שהיה מוצא רמז למקום הימצאם, ייתכן שהיה חוזר לאביו בחברון ונשאר בארץ כנען עוד שנים רבות. ובמקרה יוצא דופן, מזדמן לו שם 'איש' שידוע בדיוק לאן הלכו אחיו: **וַיִּמְצְאוּהוּ אִישׁ וְהָיָה תֹעֵה בְּשָׂדֵה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לְאִמּוֹ מַה תְּבַקֵּשׁ. וַיֹּאמֶר אֶת אֲחֵי אֲנֹכִי מִבְּקֹשׁ הַגִּידָה נָא לִי אִיפֹה הֵם רְעִים. וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֲמָרִים גְּלוּכָה דְתִינָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחֵר אֶחָיו וַיִּמְצְאוּם בְּדִתָן (ל"ז, יד-יח).** באופן חשוד מאוד, מזכיר ה'איש' האלמוני אנשים אלמוניים אחרים מסיפורי האבות, שבאופן מובהק זוהו כנציגי אלוהים - שלושת האנשים שמתארחים אצל אברהם ומבשרים לו בשם ה' על לידת יצחק ועל חורבן סדום; וה'איש' שנאבק עם יעקב כל הלילה ובסופו בירך אותו וקרא לו בשם ישראל, בעוד יעקב מסכם: **"כי ראיתי אלהים פנים אל פנים".** יוסף שזוכר את המפגש הזה,

מבין כי יד ה' הייתה בחיבור החלקים יחד לכדי אירוע אחד רציף, מתוך ניסיון לוודא שיוסף יימכר בסופו של דבר למצרים ויגיע לבית פרעה.

ומרגע שפותחים את העיניים לאפשרות כזו, מבחינים בדמויות נוספות שהופיעו בסיפור בדיוק ברגע המתאים: וַיֵּשְׁבוּ לֵאמֹר לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיֵּרְאוּ וְהִנֵּה אֲרֻחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה מִגְּלָעָד (ל"ז, כה). הופעת אורחת הישמעאלים בדיוק ברגע זה היא שעוררה את הרעיון של יהודה להוציאו מן הבור (ממנו אמור היה להינצל) ולמכרו למצרים. כך שאמנם היה זה רעיון וחטא של יהודה, אבל ההופעה המתוזמנת היטב השפיעה על התוצאות שלה. חז"ל, ששמו לב לכך, מגדילים לתאר שהשיירה כמעט יועדה במיוחד ליוסף, ולכן נשאה איתה דווקא בשמים.

בראשית רבה פד יז

א"ר אבא בר כהנא והלא אין דרכן של ישמעאלים להיות טעונים אלא עורות ועטרן אלא ראה מה זימן הקב"ה לאותו צדיק באותה שעה שקים מלאים בשמים כדי שתהא הרוח מנשבת בהם מפני ריחן של ערביים.

כל זה מעורר לתהות מחדש על מעשה המכירה עצמו, שגם בו מופיעות במקרה דמויות נוספות בסיפור: וַיַּעֲבְדוּ אַנְשֵׁים מְדִינִים סְחָרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף לְיִשְׁמַעְאֵלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף (ל"ז, כח). המפרשים דנו לאורך הדורות בשאלה האם עולה מן הפסוק הזה שאחי יוסף לא ביצעו לבסוף את המכירה בעצמם. התייחסנו עד כה למבט בו אכן האחים הם שמכרו לבסוף את אחיהם. אמנם מתוך התפיסה של התוכנית האלוהית, ייתכן שהפסוק דווקא מתאר לנו כיצד ה' זימן בנוסף לשיירת הישמעאלים גם סוחרים מדיינים שמעצמם גילו את יוסף בבור ולקחו אותו משם להימכר לעבד. באופן זה, תתחדד אף יותר ההבנה כי אכן ה' הוא שדאג שבכל מקרה יימכר יוסף למצרים, והיה מוצא את האופן לדאוג לכך גם ללא החלטתם של האחים לעשות זאת. באופן זה - ייתכן שהסוחרים המדיינים הזדמנו לשם כדי להציל את האחים מלעשות בעצמם את המעשה הנורא, ומה שנתר מכל הסיפור הוא הידיעה שהם היו מוכנים למכור את אחיהם, או לתת לו לגווע בצמא בתוך הבור. (ראו [פוסט מאת חנן פורת](#))

הד לכך ניתן לראות בשיחתם במצרים כאשר הם מכירים באשמתם: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אָבֵל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ עֲרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמַעְנוּ עַל בֶּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצֵּדָה הַזֹּאת. וַיַּעַן רְאוּבֵן אֶתֶם לְאִמֹר הֲלוֹא אִמְרַתִּי אֵלֵיכֶם לְאִמֹר אֵל תִּחַטְּאוּ בְיָדִי וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְגַם דָּמּוּ הַנֶּה גְדָרְשׁ (מ"ב, כא-כב). האחים אינם מאשימים את עצמם בפגיעה הישירה ביוסף, אלא על כך שלא הצילו אותו בעת שקרא להם לעזרה. נדמה כאילו האחים מסירים מעליהם את האחריות למעשה עצמו. ייתכן שאפשר ללמוד מכך שהאחים לא ידעו לחלוטין מה קרה ליוסף. הדבר האחרון שזכרו הוא צעקותיו בתוך הבור כאשר התרחקו לאכול לחם, אבל כאשר ראובן חזר לשם להוציאו התברר שהבור ריק. חוסר הוודאות לגבי גורלו של יוסף ניכר גם בדברי ראובן, שנראה כאילו הוא מאשים את האחים שהחליטו לבסוף להרוג את יוסף כאשר לא היה שם. והאחים עצמם, חוזרים ומתארים בפני יוסף שליט מצרים כיצד אחיהם האחד 'איננו'. באותה מילה שהשתמש ראובן כאשר הוא מגלה שהוא איננו בבור: וַיֵּשֶׁב אֵל אָחִיו וַיֹּאמֶר הֲלֹד אֵינְנוּ וְאָנִי אָנֹכִי אֲנִי בָּא (ל"ז, ל).

יוסף בטוח שהם אלה שמכרו אותו למדיינים, ראובן בטוח שהאחים הרגו אותו, והאחים עצמם אינם יודעים כלל מה מתרחש. חוסר הוודאות הכולל משלים היטב את התמונה של תכנית אלוהית שמחברת יחדיו את האירועים הקטנים וכמה שהאדם מנסה להיות בשליטה, מתברר שהתוכנית הגדולה יותר מנוהלת מגבוה.

זווית אישית

היכן אתם רואים את התוכנית האלוהית הגדולה בחייכם שלכם? היזכרו באירועים קטנים של צירוף מקרים שנדמה שרק בזכותם חייכם נראים כמו שהם כעת.

סיכום:

עקבנו אחרי התהליך המורכב של אירועים ומעשים שהביא בסופו של דבר למכירתו של יוסף. זיהינו כי שילובם של מניעים שונים - שנאת אחים יומיומית, מאבק על הירושה וחטא היחס המועדף של יעקב - התחברו יחד כרקע לשנאת האחים את יוסף. זיהינו את הלבטים וההיסוסים של הדמויות השונות לאורך המכירה, ואת המורכבות של האירוע שאין לו אדם אחד שתכנן את כולו במודע ולוקח אחריות עליו, ועם זאת, התורה מפילה אחריות כלשהי על האנשים השונים שלקחו חלק בהתהוות המכירה גם אם היה פער בין כוונתם לבין מעשיהם. לבסוף, התברר מתוך התמונה המורכבת הזו שצירוף המקרים המלא של המניעים, הפעולות וההיסוסים בא לכדי מעשה שלם על ידי התערבותו העדינה אל ה' בשליחת יוסף אל אחיו ובזימון צירופי מקרים שחיברו את החלקים יחדיו לכדי תוכנית מפורטת ומדויקת להביא את יוסף להיות המשביר לעם הארץ ולהוריד את יעקב ובניו למצרים.

להרחבה

[שיעור מאת הרב שלמה ברין: קנאת אחים בספר בראשית](#)

[שיעור מאת הרב שמעון קליין: מכירת יוסף - גרסת האחים](#)

[שיעור מאת הרב אלחנן סמט: סיפור מכירת יוסף](#)

[מאמר מאת הרב יהודה ראק: מכירת יוסף - שתי בחינות](#)

[מאמר מאת פרופ' יונתן גרוסמן: מכירת יוסף ומיתת בני יהודה](#)

[מאמר מאת הרב זאב ויטמן: ונראה מה יהיו חלומותיו - תכנית האחים או רוח הקודש?](#)